

ÚJ KIHÍVÁSOK A DROGHELYZET KEZELÉSÉBEN ALKOHOLÓGIAI KITEKINTÉSEL

1. Bevezetés – röviden a változásokról

A droghelyzet a világ számos pontján jelentős elmozdulást mutat. A USA hosszú évtizedes drogpolitikájában komoly változás történt. Úgy tűnt, hogy a büntetést preferáló, az ártalomcsökkentést egészében elutasító álláspontjuknál még sokáig kitartanak. Ehhez képest az egyes államok egymás után jelentenek be könnyítéseket a marihuánához való hozzájutás területén. Természetesen ez nagyrészt orvosilag indokolt marihuána használatot jelent, de tudható, hogy a szabályozás kijátszható, aki nagyon akar, kaphat legálisan kannabiszt ezen államokban. Colorado államban pedig 1 uncia (28 gramm) mennyiség alatt törvényesen birtokolhatóvá teszik a marihuánát a 21 éven felüli polgárok számára. A 25 %-os forgalmi adóból 100 millió dollár bevétel várható államonként.

A másik forrpon a témában Mexikó. A közép-amerikai országban az elnök háborút hirdetett a droggartellek, a drogkereskedelem ellen, amihez jelentős amerikai segítséget kapott. Az eddigi legóvatosabb becslések szerint a háborúnak hatvan-ezer civil áldozata biztosan van. Gyakorlatilag polgárháború-közeli a helyzet. A civil szervezeteket egyre gyakrabban vetik fel azt a kérdést, hogy milyen politikai céllal indokolható ekkora mértékű áldozat. Főként, ha tekintetbe vesszük, hogy a droggartellek a korábbi politikai rezsimnek bábáskodása, néha irányítása mellett nőtték ki magukat, szereztek hatalmat, befolyást, vagyont. A legnagyobb hatalmú vezető letartóztatásától sem lehet várni jelentős pozitív elmozdulást a krízisben.

Mindeközben Magyarországon a dizájner drogok aránya a piacon – ahogyan az a lefoglalási statisztikákból kiderül – meghaladja az 50 %-ot. A fogyasztói ára pedig jelentősen alacsonyabb az alkoholnál és a hagyományos drogoknál. A szabályozás fut az egyre újabb jelenségek után. A szakma nagy örömmel üdvözölte az „új pszichotróp anyag”-okat gyűjtő listát, illetve az ehhez tartozó büntetőjogi szabályozást. Azonban az eredményeket nem mindenki értékeli egyöntetűen. Az alacsony küszöbű ellátásban máris jelentkezett az a probléma, hogy a fogyasztók jelentős része igyekszik hozzájutni a piacon éppen elérhető kettő-három legális, ezért jelentősen olcsóbb tudatmódosító szerekhez, amelyek még nem kerültek fel a folyamatosan frissülő pszichotróp listára. Sokan ezekre álltak át a heroinról is. A jelenség olyan méreteket ölt, hogy a nemzetközi drogkereskedelem szereplői számára lassan nem éri meg Magyarországon megbontani a Balkán felől Nyugat-Európa felé hazánkban átszállított heroint. Az új, még nem kipróbált anyagok túladagolása jelentősen nagyobb, mint a jól ismert szereké.

A fentiekből kitűnik, hogy jelentősen átrendeződik a helyzet a drogok és azok kezelésének területén. Nagyon úgy tűnik, hogy a hagyományos válaszok, kezelési módok, szabályozások nem hozzák már meg azt a részeredményt sem, mint eddig.

2. A droggal szembeni fellépés lehetőségei

A legtöbb kutató egyetért abban, hogy a drogjelenség kezelésének három nagy eszközcsoportja van. Ezek a keresletcsökkentés, a kínálatcsökkentés és az ártalomcsökkentés. A keresletcsökkentés a drogok iránti igény mérséklésén alapul. Ezek az eszközök kecsesgetnek némi eredménnyel, mivel tudjuk, hogy a drogpiacon az igények mozgatják. Ez a terület nagyon idő- és pénzigényes. Nem kínálnak négy évben mérhető látványos megoldásokat. Ezért ki is merülnek nagyrészen a látszatcselekvés szintjén az e tárgyban tett intézkedések, illetve néhány mélyen elhivatott szakember emberfeletti munkájában. Az iskolákban folyó DADA, Ellenszer és hasonló programokat lekiismeretes, jószándékú hivatásosok és civilek végzik nagy hittel, azonban a hatásfokát tekintve megoszlanak a vélemények ezekről a programokról. Egyre inkább úgy tűnik, hogy a leginkább veszélyeztetett kiskamasz, illetve pubertás korosztályok tagjait nem lehet elrettenteni a drogok veszélyeire való hivatkozással. Erre a korcsoportra, különösen a fiúkra éppen a veszély keresése a jellemző. A friss jogosítvánnyal rendelkező tizenéves fiú sem azért hajt gyorsan apja kocsijával, mert nem tudja, hogy mennyi a sebességkorlát vagy ne tudna a gyorshajítás veszélyeiről. Pontosan a dolog veszélye miatt cselekszik így. Nincs okunk azt feltételezni, hogy a drogok esetében más lenne a helyzet. Ezért nem hiszek az elrettentés erejében.

A kínálatcsökkentés a legkommerszebb eszközrendszer. A közönség imádja, a szavazók vevők rá, a rendészeti apparatus pedig igazolhatja vele önön fontosságát. A lényege, miszerint rendészeti-jogi – szélsőséges esetben hadi – eszközökkel lép fel az állam a drogterjesztők és fogyasztók ellen. A kérdéssel kevesebbet foglalkozók számára úgy tűnhet, hogy ezzel valódi, látványos eredményeket lehet elérni. A látvánnyal nincs is baj. Az alsógatyában földön fekvő drogterjesztők hátán térdelő kommandósok vagy a nagy mennyiségű lefoglalt drog látványa erőteljes. Továbbá azt közvetíti az emberek számára, hogy mostantól a piacon kevesebb lesz a drog és a terjesztő. Ennek hamisságával azonban minden szakember tisztában van. A kieső dílerek helyére pillanatok alatt lép az újabb szereplő, a lefoglalt drogot napok alatt pótolják. A konkrét eredmény az, hogy erre a pár napra a kábítószer piaci ára emelkedik. Erdekes jelenség továbbá, hogy a nagy fogásokat követően gyakran hallhatunk drogos halálesetekről. Ezeket sokáig azzal magyarázták a szakértők, hogy a korábban megszokotthoz képest nagyobb tisztaságú anyag kerül a piacra, amiből a fogyasztó a szokásos mennyiséget adagolja, majd túladagolásban elhalálozik. Bármennyire legyen is ez logikus, nem ez az igazság. A drogfogyasztásra tartósan berendezkedett személyek szervezetében magas tolerancia alakul ki a használt anyaggal szemben. Így lehetséges az, hogy aki több éve fogyaszt heroint, az a nemfogyasztók számára halálos dózist jelentő mennyiség többszörösét képes a vénájába fecskendezni anélkül, hogy komolyabb egészségkárosodástól kellene tartania. A lefoglalások miatt kialakuló ellátási nehézségek idején ez a kialakult tolerancia csökken. Amikor újra hozzájut a függő az anyaghoz, a korábban megszokott-tolerált mennyiséget injektálja, majd meghal. Összességében sajnos arra a megállapításra jutottak a szakemberek, hogy a drogkereskedelemmel szembeni rendészeti fellépés vagy akár a fenyegetés nagyon fontos eszköz bár, de hatástalan.

Az ártalomcsökkentés a harmadik és legkésőbb felismert út. Egy olyan alapvetéssel kezdődik, ami a legtöbb, illegális drogot nem fogyasztó ember számára elfogadhatatlan. Azzal, hogy tudomásul vesszük a következőket:

- a drogmentes társadalom egy elérhetetlen eszménykép

- a legális és illegális drogok között hatásmechanizmusukban, veszélyességükben nincs különbség
- vannak olyan drogfogyasztók, akik nem akarnak, illetve nem tudnak lemondani a fogyasztásról
- a kényszerítő kezelések hatástalanok a drogfogyasztással szemben

Meggyőződésem szerint a drogpolitika súlypontját a kereslet csökkentésre és az ártalomcsökkentésre kell helyezni, szemben a mai helyzettel, amikor a kínálatcsökkentést preferáljuk. Nézzünk meg két példát, amelyek alátámasztják a kínálatcsökkentésre fordított erőfeszítések eredménytelenségét.

2.1. Amerikai Egyesült Államok

Az USA-ban amióta drogpolitika létezik a büntető jellegű intézkedések és az utólagos beavatkozás preferálása volt jellemző. Ma is több-százezer ember ül büntetés-végrehajtási intézetekben fogyasztási mennyiségű kábítószer birtoklásáért. Ennek ellenére az USA területén bárhol könnyen beszerezhető gyakorlatilag bármilyen illegális kábítószer. Az utóbbi években ez a megbonthatatlanok hit tendencia megváltozott, sorra születnek a törvények a marihuana dekriminalizása vagy éppen legalizációja

Az alábbi ábrából kitűnik, hogy az USA-ban a börtönlakók közel fele, több, mint fele droggal való visszaélés miatt kapott szabadságvesztés büntetést.⁴⁸⁷

Chart Label	Offense	# of Inmates	% of Inmates
a	Banking and Insurance, Counterfeit, Embezzlement	737	0.4%
b	Burglary, Larceny, Property Offenses	7,994	3.9%
c	Continuing Criminal Enterprise	475	0.2%
d	Courts or Corrections	663	0.3%
e	Drug Offenses	100,867	49.8%
f	Extortion, Fraud, Bribery	11,210	5.5%
g	Homicide, Aggravated Assault, and Kidnapping Offenses	5,683	2.8%
h	Immigration	21,057	10.4%
i	Miscellaneous	1,598	0.8%
j	National Security	77	0.0%
k	Robbery	7,708	3.8%
l	Sex Offenses	12,594	6.2%
m	Weapons, Explosives, Arson	31,791	15.7%

⁴⁸⁷ Forrás: <http://444.hu/2014/07/06/ki-nem-talalna-hogy-a-legtobb-amerikai-elitelt-miert-kerult-bortonbe/> (Letöltés ideje: 2014.08.02.)

Az Egyesült Államokban a szövetségi törvények értelmében a kannabisz használata, értékesítése és birtoklása, illegális, de a szövetségi kormány bejelentette, hogy ha az egyes állam akarja, dekriminalizálhatja a kannabisz rekreációs használatát, ha ennek pontos szabályozási rendszerét megteremti. A szövetségi törvény indoklása szerint a kannabisz használata során nagy a veszélye a hozzászokásnak és nincs orvosi indoka a használatnak.⁴⁸⁸ 2002-ben Nevadában népszavazást írtak ki abban a kérdésben, hogy törvényes legyen-e akár 3 uncia (85 g) marihuana birtoklása, 21 évnél idősebbek számára. A támogatók aránya 39% volt, így a kezdeményezés elbukott. 2006-ban egy hasonló kezdeményezé történt szintén Nevadában ami már legalizálta és szabályozta volna a marihuana termesztést és birtoklást legfeljebb 1 unciáig (28 g) 21 évnél idősebbek számára. Ezen a szavazáson az igenek aránya 44 % volt, így a szabályozást nem vezették be. Dél-Dakotában szintén ebben az évben szavaztak a kérdésben. A szavazók számára feltett kérdés az volt, hogy lehetővé tegyék-e a az orvosi marihuána használatát, egészségügyileg indokolt esetben, orvos által ellenőrzött körülmények között. A támogatók 48%-kal alulmaradtak az ellenzőkkel szemben. 2009. júliusában Gil Kerlikowske, a Nemzeti Drogellenőrzési Hivatal igazgatója tisztázta a szövetségi kormány álláspontját, és kijelentette, hogy a marihuána veszélyes és nincs gyógyászati előnye, és hogy a legalizálás nem szerepel az elnök szótárában. 2012. november 6-án népszavazást rendeztek Colorado és Washington államokban, melynek eredményeképpen legalizálták a rekreációs kannabiszhasználatot.

Az egyes állami törvények ugyanakkor nem mindig felelnek meg a szövetségi szabványnak. Számos állam dekriminalizálta a marihuánát különböző mértékben, más államokban mentességet élveznek a kifejezetten orvosi célú kannabiszhasználók. Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróság kimondta, az Egyesült Államok kontra Oakland Cannabis Buyers' Cooperative and Gonzales kontra Raich ügyben, hogy a szövetségi kormány nem adja fel azt a jogát, hogy szabályozza és kriminalizálja a kannabisz. Továbbá, ha a szövetségi törvény még mindig elsőbbséget élvez.⁴⁸⁹

2.2. Mexikó

2006-ban Felipe Calderon egykori mexikói elnök szövetkezett az Egyesült Államokkal a drokartellek ellen. A megállapodás alapját az a tény képezte, hogy az USA-ban forgalomba kerülő drogok, ezen belül kiemelten a kokain , a heroin, a metanfetamin és a marihuana jelentős része Mexikón keresztül érkezik az országba. A kínálatcsökkentési gondolkodás válasza kézenfekvő: zúzzuk szét a mexikói drokartelleket, akkor megszűnik a drogok USA-ba való áramlása, így kvázi a drogprobléma is. Véleményem szerint maga az alap elgondolás is sántít. Ugyanis, ha ez az eleve kudarcra ítélt vállalkozás sikerrel is járt volna, nyilván az USA-ban jelentkező jelentős, drog iránti igényt más forrásokból kielégítették volna. Kezdetben a helyi rendészeti és igazságügyi, valamint katonai erőkre támaszkodtak, megerősítve ezeket egyesült államokbéli pénzzel, eszközökkel. Ezekről a szervezetekről kiderült, hogy velejéig korrumpáltak, sőt a korábbi kormányzatokkal karöltve jelentős mértékben felelősek a kartellek kialakulásáért, illetve megerősödéséért. 1995-2011. között a mexikói statisztikák szerint 100.000. (!!!) ember halt erőszakos halált Mexikóban. A becslések szerint ennek 60 %-a köthető a kábítószerrekehez valamilyen módon. 2012-ben

⁴⁸⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Cannabis_in_the_United_States (A letöltés ideje: 2014.06.22.)

⁴⁸⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Legality_of_cannabis_by_U.S._state (Letöltés ideje: 2014. 06.28.)

új elnök került hatalomra az országban, Enrique Peña Nieto. Ígéretet tett, hogy megfékezi az erőszakot, csökkenti az emberrablások és az emberölések számát, ami regnálásának első évében sikerült is neki. Új jelenség volt megfigyelhető az országban, önvédelmi mozgalmak, polgárőrségek kezdték el civil kezdeményezésre a harcot a kartellek ellen. Ezeket a kormányzat támogatásban részesíti. A nagyrészt helyi gazdákból álló önvédelmi csoportok felvették a küzdelmet a kartellek ellen olyan városokban, ahol ez a kormányerőknek sem sikerült. Ezen mozgalmak némelyike az utóbbi időben elindultak az új kartellé válás útján. A legfrissebb hír pedig az Mexikóból, hogy felmerült a coloradoi és washingtoni példa – a marihuana dekriminalizációja – importálása. Az elnök egyelőre a “kapudrog-elmélet”-re való hivatkozással elutasította a kezdeményezést.⁴⁹⁰

2.3. Magyarország: A dizájner drogok

Az EU-val határos országhatárok határellenőrzésének megszűnése felgyorsította a külföldi jelenségek hazánkban való megjelenését. Így volt ez a dizájner drogokkal kapcsolatban is. A nemzetközi kábítószer kereskedelem szereplői új stratégiát alakítottak ki. Miszerint az országok kábítószer listákra alapozott szabályozását megkerülve folyamatosan új szereket dobnak a piacra, melyek ellen a hatóságok a tilalom hiányában nem léphetnek fel. Ezeket a szereket jelentős részben Kínában állítják elő, nagyon komoly vegyészszakértői szaktudást és tőkét befektetve. Az ismert anyagokat minimálisan alakítják át, egy-két alkotórészt, alkaloidát módosítva csupán. A kábítószer listákra hagyományosan nehezen kerültek fel az új szereket, általában több hónapos folyamatot követően. Ennek az lett az eredménye, hogy a drogpiacon jelentős számú új szer volt jelen, melyek ellen a hatóság nem léphetett fel. Ha mégis megtette, sűrű bocsánatkérések kíséretében volt kénytelen visszaszolgáltatni az elosztóknak, kereskedőknek. Előfordult, hogy egy szállítmányt előbb a rendőrség, majd a VPOP is lefoglalt, majd visszaszolgáltatót a lefoglalást elszenvedőnek. Az eljárások során felmerült szakértői költségek milliós nagyságrendre rúgtak. A terjesztő, jó marketing érzékről téve tanúbizonyítást, beszkenelte a lefoglalást megszüntető határozatokat, ezzel is bizonyítva vásárlói felé, hogy nem törvénybe ütköző a kínált szer fogyasztása. A helyzet tarthatatlan volt, a törvényhozó beavatkozása elodázhatatlanná vált.

Előbb az egészségügyi törvényben jelent meg az “új pszichoaktív anyag” fogalma, majd ehhez büntetőjogi tilalmazást társítottak, hasonlóan a kábítószerrel visszaélés tényállásához. Erre a listára a korábbihoz képest sokkal gyorsabban kerülnek fel az anyagok, sőt időnként “képlet-gyök”-ök is, melyeket aztán ha változtatgatnak is, tilalmazott marad az eredmény. A macska-egér harc folytatódik az előállítók és a jogalkotó között. Továbbra is van egyszerre több legális szer a piacon, a fogyasztók egyekeznek ezekhez hozzájutni. Egyrészt a szer legalitásának okán. A másik ok az ár. Ezek a szereket mindig jelentősen olcsóbbak, mint tilalmazott társaik. Ez is jól bizonyítja azt a tételt, miszerint az illegális kábítószerek árának 80 %-át teszi ki a lebukás kockázata. Az új szereket azonban új veszélyt is hordoznak magukban. Míg a bejáratott forrásból származó szert a függő vagy alkalmi fogyasztó megtanulta használni, adagolni, mellékhatásait csökkenteni, addig az új anyagokkal kapcsolatban ilyen tudásuk nincs. A drogambulanciákon máris növekedésnek indult a túladagolás-szerű esetek száma. A halálozási mutatók egyelőre nem romlottak. A dizájner drogokkal kapcsolatos eddigi tapasztalatok utalnak továbbá arra is, hogy a fogyasztó szervezetét a korábban ismert szereknél nagyobb mértékben és gyorsabban

⁴⁹⁰ <http://www.cfr.org/mexico/mexicos-drug-war/p13689> (Letöltés ideje: 2014.06.29.)

károsítják. Kiemelendő a szerek közül az Oroszországból származó krokodil becenevű szer, ami nagyon gyors szövetkárosodást, elhalást okoz.

Összefoglalásként elmondható, hogy a kínálatcsökkentésre fordított erőfeszítések egyik országban sem hozták meg a várt eredményt. Ahogyan láthatjuk Mexikó példáján, akár soha nem látott károkhoz, polgárháború-közelit is okozhat. A nyugat-európai példák jól mutatják, hogy a hosszú távú keresletcsökkentő programok és az ártalomcsökkentés valódi, számokban, emberéletekben mérhető eredményt hoznak. Bármilyen típusú kábítószer liberalizációja nem véletlenül vet fel óriási társadalmi vitákat. Az biztos, hogy a jelenlegi helyzet nem tartható. Kijelenthető ez még akkor is, ha tudjuk, hogy a hazai drogfogyasztás nem közelíti meg sem a keleti, sem a nyugati szomszédjainkban tapasztalható mértéket. Ezt a kedvező helyzetet veszélyezteti éppen az ártalomcsökkentő programokat érő támadások. Újra fellángolt a vita a tücsere programok, illetve a metadon program létjogosultságát illetően. A világgazdaságban 2008. óta tapasztalt változás és az ennek eredményeként szűkülő források veszélybe sodorták ezen ellátások működését. A nemzetközi példák azonban óva intenek bennünket attól, hogy felszámoljuk a tücsere programot. Szófiában és Bukarestben is a hív fertőzöttek számának jelentős növekedéséhez vezetett a tücsere fordított összegek csökkentése.

3. Alkohol

„A szigorúbb vagy enyhébb állami fellépést nyilvánvalóan koronként és kultúránként eltérő megfontolások alakítják. Az alkohollal, nikotinnal, kávéval az európai kultúra „megtanult” együtt élni, minthogyhasználatuk évszázados múltra tekint vissza. Kezelésük márcsak azért sem vonható a kábítószerrel egy tekintet alá, mert az ezen anyagokról rendelkezésre álló ismereteinkalapján – mind az akut, mint a késői hatás tekintetében –használatuk következményei azoktól jelentősen eltérnek. A dohányzás és a koffein bódulatot, módosult tudatállapotot egyáltalán nem hoz létre, vagyis az egyén szellemi, cselekvési szabadságára semmilyen hatással nincs. Az alkoholfogyasztás kockázatai pedig a függőség kialakulásához szükséges mennyiség és időtartam jelentősen eltérő volta miatt messze elmaradnak a kábítószerrel okozta veszélyektől, s a fogyasztás azonnali következményei is kevesebb kockázattal járnak.”⁴⁹¹ Az előterjesztő három évvel a fenti mondat leírása után májzsugorban meghalt. Ahogy Topolánszki Ákostól megtanulhattuk, a nyugati kultúra az alkohollal, nikotinnal nem együttélni, hanem sokkal inkább együtt halni tanult meg.⁴⁹² A pszichioaktív szerek közül az alkohol tipikusan olyan, amitől nem félünk, ellenben belahalunk, szemben az illegális szerekkel, amelyeket sokkal nagyobb félelem övez, mint az indokolt lenne. Elmondható, hogy az alkohol és az illegális drogok között a valódi különbséget a jogi szabályozásban fedezhetjük fel, nem pedig hatásmechanizmusukban. A témában végzett kutatások kivétel nélkül kimondják, hogy a szerek veszélyessége teljes mértékben független a jogi besorolásuktól. Mindenesetre az alkoholt minden vizsgálat az öt legveszélyesebb szer közé sorolja.

David Nutt angol kutató kimutatta, hogy az alkohol és a dohány is károsabb, mint az LSD, az ecstasy és a kannabisz. Ebben a rangsorban, az alkohol az ötödik a heroin, a

⁴⁹¹ 244/B/2004. AB határozat

⁴⁹² Topolánszky Ákos előadása a Civil Kábítószerügyi Koordinációs Testülettről 2014. Kossuth Klub, Budapest 2014.05.15.

kokain, a barbiturátok és a metadon mögött, és a dohány a kilencedik, megelőzve a cannabis, az LSD és az ecstasy.⁴⁹³

A pszichoaktív szerek közül a dohányzás és az elköhöl okozza a legtöbb elkerülhető halálesetet. A World Health Report 2002-es jelentése szerint 8.9 %-a a pszichoaktív szerek fogyasztásának tudható be. Ebből 4.1 % a dohányzásnak, 4 % az alkoholnak, és 0.8 % az illegális drogoknak tudható be. Ez 2000. évi adat. Ugyanez Észak-Amerika és Európa férfi lakosságára lebontva, a dohányzás 17.1 %, az alkohol 14 %, illegális drogfogyasztás 2.3 %.⁴⁹⁴ A WHO 2003-mas jelentése szerint Magyarországon a betegséget okozó faktorok közül a férfiak esetén a dohányzás 25. 5 %-kal részesedik, az alkohol 22.8 %-kal. Elmondható, hogy a fenti adatokról, mint, ha mit sem tudnának a drogpolitika alakítói, pedig ez nyilván nincs így. David Nutt professzor szolgált munkáspárti és konzervatív kormányt egyaránt drogügyi szakpolitikusként. Ahogy rávilágított az alkohol és a nikotin okozta veszélyekre, azonnal mennie kellett az állásából. Ilyen következményeket talán érthetően nem vállal be nálunk sem kormányzati helyzetben lévő szakember.

Mindezek alapján belátható, hogy új megközelítésre van szükség az anyagfüggőségek kezelésének területén. Az USA és Nyugat-Európa jó példával jár elöl a dohányzás visszaszorításában. Az USA-ban elmondható, hogy az also középosztálytól felfelé található társadalmi rétegek képviselői felhagytak a dohányzással. A skandináv országokban jelentős eredményeket értek el az alkoholizmus kezelésének területén. Jónéhány európai ország pedig valódi, számokkal kifejezhető eredményeket ért el a droggal összefüggő társadalmi problémák esetén. Valószínűleg a céljainkat kell legelőször átgondolnunk. Jól látható, hogy egy globalizált társadalomban, ahol a határok nyitottak és a súlyos társadalmi, szociális problémák száma határtalan, tévképzet a drogmentes társadalom. Ahogyan az erőszakos, kényszeren alapuló leszoktatás is utopia a legtöbb függő esetében.

A megoldást valahol a hosszú távú, valóban megvalósított startégiákban látom. Az, hogy négy vagy nyolc évente a következő kormányzat visszacsinálja azt, amit az elődjeik megtettek, mjad ez ismétlődik ciklusról ciklusra, nyilvánvalóan nem vezet sehová.

⁴⁹³ David Nutt – D.J. King – L.A. Phillips L.D.: Drug harms in the UK: a multicriteria decision analysis. The Lancet, 2010. 1558-1565. o.

⁴⁹⁴ World Health Report 2002.